

ANDREJA LEGAN RAVNIKAR

SEDEMDESET LET JEZIKOVNE ZGODOVINARKE MAJDE MERŠE

COBISS: 1.04

[HTTPS://DOI.ORG/10.3986/JZ.25.2.12](https://doi.org/10.3986/jz.25.2.12)

1 Konec letošnjega avgusta je dolgoletna sodelavka Inštituta za slovenski jezik Franca Ramovša ZRC SAZU izr. prof. dr. Majda Merše praznovala okrogli jubilej – 70 let, kar je odlična priložnost, da predstavimo njeno bogato znanstvenoraziskovalno delo, ki ga razume pravzaprav kot življenjsko poslanstvo.

Po maturi leta 1968 in univerzitetni diplomi leta 1974 na Filozofski fakulteti v Ljubljani, in sicer na študijskih smereh Slovenski jezik in književnost (A) in Primerjalna literarna zgodovina z literarno teorijo (B), se je Majda Merše (z dekliškim priimkom Perne) zaposlila na Inštitutu za slovenski jezik pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti. Februarja 1975 je kot stažistka raziskovalka začela delati v novoustanovljeni zgodovinski sekciji inštituta, ki se je tedaj imenovala Komisija za historične slovarje slovenskega jezika. Naslednje leto je bila na štirinajstdnevem izpopolnjevanju na zgodovinskem oddelku Inštituta za češki jezik v Pragi. Leta 1977 je bila izvoljena za asistentko, 1984 pa za raziskovalno asistentko. Leta 1985 je na Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani magistrirala z nalogo Besedotvorna in semantična struktura glagola v jeziku Jurija Dalmatina (mentorica prof. dr. Martina Orožen). Naslednje leto (1986) je bila izvoljena v naziv raziskovalna sodelavka, leta 1987 pa je postala višja raziskovalna sodelavka. Leta 1993 je, ponovno pri mentorici prof. dr. Martini Orožen, doktorirala z disertacijo Glagolski vid kot besedotvorno-oblikoslovna kategorija v jeziku slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja. Istega leta je bila imenovana za raziskovalno svetnico, leta 1994 je bila izvoljena v naziv višja znanstvena sodelavka, pet let kasneje (1999) pa je dosegla najvišji znanstveni naziv – znanstvena svetnica.

1.1 Glavna delovna zadolžitev Majde Merše je bila priprava zgodovinskega slovarja najstarejše knjižne slovenščine. Organizirala je izpisovanje iz vseh knjižnih del slovenskih protestantov 16. stoletja in aktivno sodelovala pri zbiranju in urejanju listkovnega gradiva, oblikovanju iztočnic in pripravi alfabetarijev posameznih del. Bila je glavna avtorica koncepta modernega razlagalnega zgodovinskega slovarja, ki je bil z vzorčnimi slovarskimi sestavki objavljen v poskusnem snopiču z naslovom Slovar jezika slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja (2001): soavtor koncepta je bil France Novak, sodelovala je tudi Francka Premk. Za objavo

v uvodu k poskusnim geslom slovarja je sama pripravila opis zgradbe slovarskega sestavka, posamezne razdelke zaglavja (besedotvorni, pogostnostni, prvopojavitveni, oblikoslovni), prikaz vezljivosti, pomensko-ponazarjalni del slovarskega sestavka, oblikovanost podiztočnic, navajanje sočasnih sopomenk in protipomenk ter seznam krajšav. Definirala je pravila rabe kazalk in vodilk, prikaz frazemov in drugih stalnih besednih zvez, tujejezičnih navedkov in etimoloških pojasnil. Teoretično zasnovo je dopolnjevala, izpopolnjevala (npr. pravila za ločevanje glagolskih kalkov ter zvez predlogov in glagolov itd.) in objavljala v znanstvenih člankih: Problematika oblikoslovnega zaglavja v Poskusnem snopiču Slovarja slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja (1999), Popolni izpisi del slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja in zamisel slovarske predstavitve besedja (2001), Slovnična obvestilnost načrtovanega Slovarja jezika slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja (2003), Besednovrstna in druga slovnična problematika besedja slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja (2004) idr. Po objavi poskusnega snopiča je bila glavna sodelavka pri uresničevanju zamisli o popisu vsega občnoimenskega knjižnega besedišča 16. stoletja v obliki abecednega seznama (kar naj bi bile predvidene iztočnice načrtovanega slovarja) z besednovrstnimi in drugimi slovničnimi podatki. Do izida večavtorske znanstvene monografije *Besedje slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja* (K. Ahačič – A. Legan Ravnikar – M. Merše – J. Narat – F. Novak, 2011), za katero je napisala zgoščen uvod, je vodila sestanke, na katerih smo sodelavci sekcije reševali sprotne redakcijska vprašanja in na osnovi na novo odkritih jezikovnih pojavov predlagali spremembe, ki so se upoštevale tudi pri poskusni in redni izdelavi slovarskih sestavkov za prvi zvezek Slovarja slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja (A–D). Največ konstruktivnih in teoretično podprtih predlogov je prispevala prav jubilatka. Tudi po »prisilni Zujfovi« upokojitvi oktobra 2012 je izdelovanje slovarskih sestavkov in reševanje težjih slovaropisnih vprašanj ostalo njena temeljna delovna naloga, ki se po sedmih letih honorarnega dela v sekciji zaključuje s koncem tega leta – pred skorajšnjim izidom prvega zvezka slovarja.

- 1.2 Poleg dela za zgodovinski slovar je Majda Merše opravljala tudi druge zadolžitve v sekciji. Vodila je končno redakcijo obrnjenega Slovensko-latinskega slovarja (1997), ki ga je izdelal Jože Stabej po Kastelec-Vorenčevem Latinsko-slovenskem slovarju (1680–1710). Bila je sourednica slovenskih zvezkov mednarodne zbirke *Biblia Slavica* (s Hansom Rothejem in Jožetom Krašovcem) in soavtorica (s sodelavci sekcije Kozmo Ahačičem, Andrejo Legan Ravnikar, Jožico Narat, Francetom Novakom in Francko Premk) v slovarski obliki predstavljenega popisa občnoimenskega besedja iz vseh slovenskih biblijskih prevodov 16. stoletja *Wortschatz der slowenischen Bibelübersetzungen des 16. Jahrhunderts* (2006), ki je izšel v zvezku Komentarji (*Kommentare*). V slednjem je objavila tudi sestavek o pripravah na ponatis faksimilov devetih Trubarjevih in Dalmatinovih biblijskih prevodov v tej mednarodni zbirki: *Zu den Druckvorbereitungen der*

ältesten slowenischen Bibelübersetzungen. Knjiga faksimilov je namreč prav tako leta 2006 izšla pri nemški založbi Ferdinand Schöningh.

- 1.3 V letu 2008 je ob 500. obletnici rojstva Primoža Trubarja skupaj s sodelavci Sekcije za zgodovino slovenskega jezika organizirala in vodila mednarodni simpozij Slovenski knjižni jezik 16. stoletja, ki je potekal od 17. do 19. aprila v Ljubljani. Aktivno je sodelovala v vseh fazah: od organizacijskih priprav, oblikovanja programa, pridobitve donacij in drugih sredstev za natis do izvedbe simpozija in objave referatov sodelujočih. Bila je sourednica povzetkov in urednica Trubarjeve številke Slavistične revije, za katero je napisala tudi spremno besedo.
- 1.4 Zelo vestno in odgovorno je opravljala tudi pedagoško delo na slovenističnih programih dveh slovenskih fakultet. V letih 1997–2009 je predavala na Pedagoški oz. novoustanovljeni Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru, najprej kot docentka za slovenski jezik, od leta 2001 kot izredna profesorica. Najdalj je predavala predmet Interpretacija starejših slovenskih jezikovnih spomenikov, občasno pa Izbirne vsebine iz jezikoslovja in Slovensko slovaropisje. Leta 2006 sta s Francetom Novakom sodelovala pri pripravi prenovljenih študijskih programov za Univerzitetni študijski program slovenistike 1. in 2. stopnje na Pedagoški oz. Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru. V letu 2009 je en semester predavala predmet Zgodovinska slovnica in dialektologija II na Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Sodelovala je pri več individualnih študijskih programih podiplomskih študentov slovenistike z istoimenske fakultete. Bila je inštitutska mentorica sodelavcev sekcije – mladih raziskovalcev (A. Legan Ravnikar, K. Ahačič) in somentorica doktorandov (M. Čepar, A. Jelovšek); bila je članica komisij za zagovor doktorske disertacije doktorandov iz drugih sekcij inštituta (A. Perdih, S. Atelšek). Ves čas delovne dobe in še po upokojitvi predava na številnih domačih in mednarodnih znanstvenih sestankih in konferencah (Hrvaška, Makedonija, Rusija, Poljska, Avstrija, Nemčija, Italija) ter na tujih akademijah in univerzah (Paderborn, Dunaj, Gradec).
- 1.5 Jubilantka Majda Merše je poleg zavzetega raziskovalnega in pedagoškega dela prevzemala tudi vodstvene odgovornosti. Od leta 1985 do upokojitve leta 2012 je bila članica in nekaj časa tudi podpredsednica Znanstvenega sveta Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša; v letih 2003–2012 je bila tudi članica Upravnega odbora ZRC SAZU. Formalno vodstvo Sekcije za zgodovino slovenskega jezika je prevzela novembra 2004 in ga predala nasledniku Kozmi Ahačiču po upokojitvi oktobra 2012. Od leta 1997 je članica uredniškega odbora mednarodne jezikoslovne revije Slovenski jezik – Slovene Linguistic Studies. Leta 1998 je postala predstavnica inštituta v Odboru za ohranjanje spomina in dela Maksa Pleteršnika, od 2003 do 2010 je bila predstavnica v Strokovnem odboru Društva Pleteršnikova domačija Pišce. V letih 2005–2017 je bila članica mednarodne Komisije za leksikologijo in leksikografijo

pri Mednarodnem slavističnem komiteju. Leta 2005 je bila članica kolegija ministra za humanistiko pri Ministrstvu za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo. Od ustanovitve leta 2007 sodeluje v Društvu za preučevanje 18. stoletja, do leta 2013 je bila vodja jezikoslovne sekcije. V letih 2008–2010 je bila sourednica inštitutske zbirke Slovarji. Leta 2014 je bila izbrana za članico Strokovnega sveta Škrabčeve ustanove, od leta 2017 pa je članica uredniškega sveta Novega etimološkega slovarja slovenskega jezika Metke Furlan.

- 1.6 Majda Merše raziskovalne dosežke redno objavlja v reprezentativnih, predvsem slovenskih jezikoslovnih in humanističnih revijah, v zbornikih objavljenih znanstvenih prispevkov z (mednarodnih) konferenc, kot poglavja v znanstvenih monografijah ter v znanstvenih in strokovnih sestavkih, objavljenih v slovarjih, enciklopedijah in leksikonih. Najpomembnejše so tri samostojne znanstvene monografije: Vid in vrstnost glagola v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja (1995), Slovenski knjižni jezik 16. stoletja: razprave o oblikoslovju, besedotvorju, glasoslovju in pravopisu (2009) in Slovenski knjižni jezik 16. stoletja: razprave o jezikovnem sistemu, besedju in prevodni problematiki (2013). Je soavtorica dveh že omenjenih znanstvenih monografij: Slovar jezika slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja: poskusni snopič (2001) in Besedje slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja (2011, spletna verzija 2014). Prek 40 let objavljanja predvsem znanstvenih prispevkov kaže na natančno izoblikovana ciljna zanimanja jubilanke oz. na jezikoslovna in tematska področja raziskovalnega dela, ki jih podajamo v nadaljevanju.

2 JEZIKOSLOVNA PODROČJA ZNANSTVENORAZISKOVALNEGA DELA

2.1 Zgodovinsko jezikoslovje

Glavno tematsko področje, raziskovanje jezika slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja, napoveduje že prvi objavljeni prispevek Majde Merše Razprava o jeziku Jurija Dalmatina, strokovni članek iz leta 1979 o monografiji Hanne Orzechowske O jeziku Dalmatinove Biblije, ki je v prevodu Marka Kranjca iz poljščine izšla v Razpravah drugega razreda SAZU leta 1978. Izsledke magistrske naloge je leta 1995 na SAZU objavila v prvi samostojni znanstveni monografiji Vid in vrstnost glagola v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja. Raziskovanje glagola v knjižni slovenščini 16. stoletja, ki ga je jubilančka obravnavala tudi v doktorski disertaciji, je s področja glagolskega vida (npr. dvovidskost, razmerje med leksikalnim in vidskim pomenom) razširila na druge glagolske kategorije: čas (raba predpreteklika v knjižnem jeziku 16. stoletja), glagolski način (glagolski vid v povezavi z načinom) in naklon (raba pogojnega naklona). Poleg oblikoslovne problematike glagola v knjižnem jeziku 16. stoletja je raziskovala tudi glagolsko besedotvorje (npr. predponška in priponska glagolska tvorba, besedotvorni pomeni izsamostalniških in izpridevniških glagolov, glagolski kalki), skladnjo (vpliv

predpanske glagolske tvorbe na skladenjsko okolje), besedoslovje (npr. raba prevzetih besed) in pomenoslovje glagolov (npr. izdelava slovarskega sestavka *biti sem*, obravnava fraznih glagolov v slovarju najstarejše knjižne slovenščine).

Raziskovalna vnema Majde Merše se je za potrebe redakcije knjižnega besedišča 16. stoletja z glagola širila na oblikoslovje drugih besednih vrst in na druge jezikovne ravnine. V soavtorstvu z akademikom Francem Jakopinom in Francetom Novakom je analizirala glasoslovno in besedoslovno ravnino: Fonološki sistem knjižnega jezika slovenskih protestantov (1992, 1996) in Karakteristika besedišča slovenskih protestantov (1996). Naslednja leta je samostojno raziskovala tudi drugo jezikoslovno problematiko (npr. analiza protestantskega pravopisa, enostavnih povedi), pri čemer prevladujejo besedoslovna in pomenoslovna vprašanja: značilnosti besedja postil Sebastijana Krelja, Jurija Juričiča in Primoža Trubarja, slovenske ustreznice v večjezičnih slovarjih Hieronima Megiserja, tematsko besedje knjižne slovenščine (poimenovanja poklicev, ženski pari moških poimenovalj), stilno zaznamovano izrazje (tvorba in raba manjšalnic). Raziskave je nadgrajevala z rezultati primerjalnih analiz prevodov in njihovih predlog, s katerimi je prepoznavala tujejezične vplive na slovensko knjižno normo v 16. stoletju, npr. *Kongruenz und Divergenz der Übersetzung von Verben in der Dalmatinischen und Lutherschen Bibelübertragung* (1995), Trubarjeva Hišna postila (1595) v odnosu do Lutrove prevodne predloge (2010), Kreljeva Postilla slovenska (1567) v odnosu do Spangenbergove prevodne predloge (2015) idr.

Majda Merše je ob različnih zunanjih spodbudah (simpoziji, obletnice itd.) najstarejši slovenski knjižni jezik primerjalno soočala z jezikovnim gradivom iz različnih obdobjev jezikovne zgodovine: s srednjeveškim besediščem iz Brižinskih spomenikov, s slovstvom Janeza Čandka, Adama Skalarja, Janeza Ludvika Schönleba, Petra Dajnka, Janeza Svetokriškega, Jurija Japlja in Ivana Preglja.

S pisanjem znanstvenih in strokovnih slovarskih sestavkov v enciklopedijah se tudi z njeno pomočjo ohranja zgodovinski spomin, npr. v Enciklopediji Slovenije na Marka Pohlina (v soavtorstvu z Marijanom Smolikom) ter na dva sodobnika, Franceta Novaka in Ireno Orel. V Novem slovenskem biografskem leksikonu (2017) je objavila slovarski sestavek o slavistki Antoniji Bernard. V koroški enciklopediji *Enzyklopädie der slowenischen Kulturgeschichte in Kärnten/Koroška: von den Anfängen bis 1942* (2016) je pisala o Juriju Dalmatinu, Hieronimu Megiserju, Marku Pohlinu in Jerneju Kopitarju. Prispevala je opis slovnice Jerneja Kopitarja na spletnem portalu Slovenske slovnice in pravopisi (www.fran.si) in na francoskem portalu *Corpus de textes linguistiques fondamentaux*.

2.2 Zgodovinsko slovaropisje

Zgodovinsko slovaropisje (zgodovinska leksikografija) je na Slovenskem s teoretičnega vidika mlada jezikoslovna disciplina. Za drugimi slovanskimi jeziki očitno zaostajamo, ker še nimamo razlagalnega zgodovinskega slovarja slovenskega jezika, ki bi zajemal besedišče iz vseh znanih, reprezentativnih slovenskih

knjižnih del in rokopisov, od najstarejših srednjeveških rokopisov do najpomembnejših, funkcijskozvrstno in vrstno uravnoteženih besedil z začetka 20. stoletja (morda do ustanovitve slovenske univerze leta 1919). Majda Merše je na podlagi temeljitega poznavanja obstoječih slovenskih zgodovinskih slovarjev kakor tudi teoretičnih opazanj in praktičnih izkušenj ob pripravah na slovar knjižnega jezika 16. stoletja orala ledino. Naj kronološko naštejemo njene glavne znanstvene prispevke: Dosežki in naloge slovenskega zgodovinskega slovaropisja (2000), Vprašanja sodobnega slovenskega zgodovinskega slovaropisja (2002), Slovensko zgodovinsko slovaropisje z razvojno-konceptualnega vidika (2009), Vloga kazalk v slovenskem zgodovinskem slovaropisju (2011), Slovenska leksikologija in leksikografija v zgodovinski perspektivi (2013), Slovnična obvestilnost slovenskega zgodovinskega slovaropisja (2015), Slovenska zgodovinska leksikologija – dosežki in problematika (2017). Pomembna znanstvena prispevka, ki po tematskih sklopih prinašata popis in kratko oznako večine slovaropisnih del slovenskega jezika od prvih poskusov do sodobnosti, sta: Slovenska leksikologija in leksikografija v zgodovinski perspektivi (izšel v obsežnem zborniku *Slavjanskaja leksikografija*, 2008) in Zgodovinsko slovaropisje in zgodovinsko jezikoslovje (*Teorija i istorija slavjanskoj leksikografii*, 2013).

Perečo slovnično in slovaropisno problematiko jezikovnega gradiva iz 16. stoletja je Majda Merše odstirala ob primerjavah s starejšimi slovenskimi slovnicami in starejšimi slovenskimi (večejezičnimi) slovarji, npr. o prikazu glagolov pri Bohoriču, Miklošiču, v slovarjih 18. stoletja (Pohlin) in 19. stoletja (Murko) do Pleteršnika, o glagolih s *se* (*si*) v Pleteršnikovem slovarju, o glagolskem vidu v zgodovinskem slovarju knjižne prekmurščine.

2.3 Slovaropisna kritika

Jubilantka Majda Merše je ena redkih jezikoslovk, ki zadnja leta opozarja na nujnost utemeljene slovarske kritike, saj ta prinaša številne izboljšave slovarske metodologije, vezane na tip slovarja ali univerzalnega značaja, prispeva pa tudi k širjenju jezikoslovnega védenja o njih. Zbrala in temeljito pregledala je celotno slovaropisno kritiko, ki se nanaša na vse slovarje, kjer je slovenščina v iztočnični ali ustreznični vlogi, od srede 19. stoletja do vključno prvega desetletja 21. stoletja. Izsledke je objavila kot poglavje Vloga kritike v slovenskem slovaropisju v monografski publikaciji *Ukrajins'ka i slov''jans'ka tlumačna ta perekladna leksykografija* (2012) in v znanstvenem članku Slovensko slovaropisje in kritika (2015). Glede na obseg predstavljenih kritičnih odmevov in vzorčnih kritik za različne tipe slovarjev gre za pomemben tipološki oris kritične misli, ki bogati sodobno slovensko jezikoslovje.

2.4 Sekundarno avtorstvo

Poleg že omenjenega članstva v uredniških odborih je pomembno uredniško delo Majde Merše pri elektronskih znanstvenokritičnih izdajah slovenskega slovstva, kjer je kot sodelavka ali recenzentka sodelovala z Inštitutom za slovensko literaturo

in literarne vede in/ali z Zgodovinskim inštitutom Milka Kosa: Mestna prisežna besedila v slovenskem jeziku do začetka 19. stoletja (2009), Slovenska prisežna besedila trških skupnosti in neagrarnih poklicnih skupin do konca predmarčne dobe (2011), Slovenske oporoke in prisežna besedila o oporokah (1671–1850) (2017).

Spletni bibliografski sistem beleži kar 15 recenzij, ki jih je napisala, predvsem kritičnih ocen jezikoslovnih znanstvenih monografij (med novejšimi npr. *Medmeti v slovenskem jeziku* Irene Stramljič Breznik, 2014; *Praslovanski ijevski samostalniki moškega spola v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja* Metoda Čeparja, 2017, itd.), slovarjev (npr. *Slovar novejšega besedja slovenskega jezika*, 2014), tudi zbornika (*Razvoj slovenskega strokovnega jezika*, 2007).

2.5 Prizadevanja za višje vrednotenje temeljnih znanstvenih slovarskih del

Majda Merše je strokovno in širšo javnost, npr. v prispevku *Pomen in vrednotenje slovarjev kot temeljnih slovenističnih del* (2004), opozarjala tudi na problematiko razumevanja in vrednotenja temeljnih znanstvenih slovarskih del in si prizadevala za njeno reševanje (npr. kot članica Znanstvenega sveta ZRC SAZU). Tovrstni slovarji so praviloma produkt skupinskega dela, so dolgotrajna in zelo zamudna dela, ki se jim ne priznava značaj znanstvene objave. Podobno nizko točkovno vrednotenje doživljajo znanstvenokritične izdaje starejšega slovenskega slovstva, kar raziskovalce sili, da si točkovni primanjkljaj izravnavajo s pisanjem drugih enot, ki so boljše bibliografsko ovrednotene, zaradi česar jim vedno primanjkuje časa za osnovno dejavnost – slovaropisje.

3 NAMESTO ZAKLJUČKA

Jubilantka je svoje znanstvenoraziskovalno delo, kot je razvidno iz celotne predstavitve, jemala kot poslanstvo. Opravljala ga je z veliko predanostjo, vztrajnostjo in neusahljivo raziskovalno radovednostjo. To ji je priznala tudi ožja in širša strokovna javnost in ji podelila več uglednih priznanj in nagrad. Leta 2011 je postala nagrajenka Škrabčeve ustanove za posebne dosežke na področju slovenističnega jezikoslovja, dobila je nagrado Slavističnega društva Slovenije za posebne dosežke na strokovnem področju (2014), aprila 2019 pa je bila imenovana za zaslužno raziskovalko ZRC SAZU.

VIRI

Biografije in bibliografije znanstvenih in strokovnih sodelavcev Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1976.

Biografije in bibliografije raziskovalcev Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU 2: 1976–1985, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 1986.

Biografije in bibliografije raziskovalcev Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU 3: 1986–1995, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 1995.

Letopisi ZRC SAZU, (<https://www.zrc-sazu.si/sl/strani/letna-porocila-o-delu-zrc-sazu>).